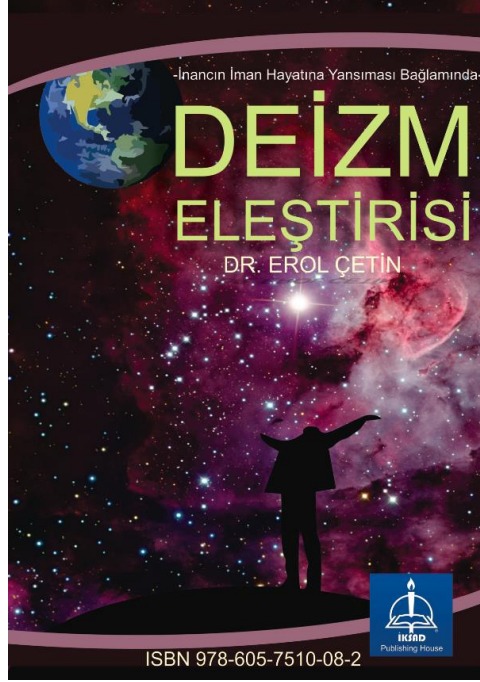

Erol Çetin, *İnancın İman Hayatına Yansıması Bağlamında Deizm Eleştirisi* (Adıyaman: İksad Yayınevi, 2018, 90 ss.

OSMAN BAYRAKTUTAN^a

Tanrı, âlem, Tanrı-âlem ilişkisi, insanın Tanrı ve âlemle olan münasebeti gibi konular geçmişten günümüze hem felsefenin hem de ilahiyatın yoğun bir şekilde üzerinde durduğu hususlar olmuştur. Bu bağlamda Tanrı-âlem ilişkisinde öne çıkan Tanrı tasavvurlarının din felsefesinin ele aldığı temel problem alanlarından birisi olduğunu vurgulamak gerekir. Günümüz dünyasında öne çıkan ve üzerinde önemli tartışmaların yapıldığı Tanrı tasavvurlarından birisi de deizmdir. Deizmin âleme müdahale etmeyen ulûhiyet anlayışı insanları hayata yansıması olmayan kuru bir inanca mahkûm etmekte ya da insanlar bu mahkûmiyeti ironik bir şekilde özgürlük olarak değerlendirmektedir.

^a Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
osmanbayraktutan@hotmail.com

Teizm, deizm ve ateizm tartışmalarının hız kazandığı günümüzde Erol Çetin'in *İnancın İman Hayatına Yansıması Bağlamında Deizm Eleştirisi* adlı eseri bu alanda büyük bir boşluğu doldurmaya aday önemli bir çalışmadır. Kitap; giriş, birinci, ikinci ve üçüncü bölüm, bir de sonuç bölümünden oluşmaktadır.

Yazar bu eserde deizmin mahiyetini, günümüzde deizmin öne çıkmasına neden olan faktörleri, inancın iman hayatına yansıması bağlamında deizm eleştirisinde bulunmuş ve gençleri deizmden uzak tutmak için yapılması gereken hususları felsefi bakış açısıyla ele almıştır. Bu yönüyle topluma yönelik bir çalışma hazırladığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda konu hakkında akademik çalışmalar yapanların başlangıç kitaplarından birisi olabileceği Deizm hakkındaki çeşitli ilimlerden klasik ve çağdaş kaynaklara ulaşma konusunda da iyi bir yol gösterici olacağı kanaatindeyiz. Hatta yazarın şahsi görüş ve tercihlerinden de istifade edilebilecektir.

Girişte (s. 5-8); günümüz dünyasında deizmin ulûhiyet anlayışına yönelik önemli eleştiriler yapılıyor olsa da dünya ve ülkemiz genelinde deizmin yaygınlaştığına dair ciddi kaygıların olduğu da göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.. Bu bağlamda bazı insanların özgürlük, kendi olma, dilediği gibi hareket etme, inancını pratiğe dökmeyi gereksiz görme, sadece aklıyla her türlü sorunu çözebileceği kanaatine sahip olma vb. nedenlerden dolayı hayatlarında ilahi bir gücün etkin olmamasını isteyen bir tutum sergilediklerini söylemenin mümkün olduğunu dile getirmektedir. İnancın iman hayatına yansıması bağlamında deizm eleştirisi başlıklı bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde deizmin mahiyeti hakkında bilgi verilerek günümüz dünyasında deizmin öne çıkmasına neden olan etkenler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise deizme yöneltilen başlıca eleştirilere değinilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise inancın iman hayatına yansıması konusunda İslam dininin nasıl bir yaklaşıma sahip olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Son olaraksa gençlerimizi deizmden uzak tutmak için nelerin yapılabileceği hususu ele alınmıştır. (s.7).

Birinci Bölümde (8-37); "*Deizmin Mahiyeti*" başlığı altında deizm probleminin tarihi arka planını ele almıştır. Deizm' in genel

tanımı hakkında bilgilerde bulunmuş ve birçok ünlü düşünürün, deizm ile ilgili düşüncelerini atıf atarak belirtmiştir. Örneğin, *Newton'a göre; 'Deizm, Tanrı'nın âlemi yarattığını kabul etmekle birlikte onunla sürekli ilişkide bulunmadığını ileri süren görüştür.'* şeklinde ifade etmiştir. Yazarın gerek deizmin genel tanımı, doğuşu, ilk kullanıldığı yer, deizm ifadesinin kökeni ortaya çıktığı dönem ile ilgili bilgilerde bulunmuş olması konu hakkında akademik çalışmalar yapanlar için faydalı olabileceği kanaatindeyim. Kaynakça belirterek birden fazla düşünürün bu konudaki fikirlerini ifade etmek eser içeriği için faydalı olabileceği gibi bu tutum okur için ise tatvil olarak ifade edilebilir.

Yazar Deistlerin dini metinlerin, kutsal kitapların veya dogmaların Tanrı'nın varlığını veya iradesini ifade ettiğine inanmadıklarını bazı düşünürler aracılığı ile ifade etmiştir. Deistler, genellikle bireysel inançlarına ve ahlaki değerlere dayanan bir ilişkiyle Tanrı'yla bağ kurarlar. Herhangi bir dini kurum veya kiliseye bağlı olmadıkları için deizmde merkezi bir otorite yoktur. Deizm, 17. ve 18. yüzyıllarda Aydınlanma dönemiyle birlikte popülerlik kazanmış ve bazı ünlü düşünürler, bilim insanları ve devrimciler tarafından benimsenmiştir.

Deizm, teizm (Tanrı'ya inanç) ve ateizm (Tanrı'ya inanmama) arasında bir orta noktada yer alır. Deistler, Tanrı'nın var olduğuna inanırken, dinlerin doğru veya yanlış olduğuna dair iddialarda bulunmazlar ve genellikle dini ritüelleri uygulamazlar. Şeklinde eserde deizmin genel kabul görmüş tanımı ve ortaya çıktığı dönem ile ilgili bilgi verilmiştir. Yazar deizmin dünya ve ülkemizde öne çıkmasını felsefi açıdan değerlendirmiştir ona göre; *'Deizm, doğuşu itibariyle bizim mahallenin çocuğu olmayıp o tevhit dininin bozulmuş olduğu başka kültürlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte başka mahallenin çocuğu olan bu eğilimin, sınırların kalktığı dünyada bizlerin mahallesine taşınmasının kolaylaştığını da göz ardı etmemek gerekir. Bu bağlamda deizmin, artık bizim dinsel sorun alanımız içerisinde yerini almış olduğunu söylemek mümkündür'* ifadesine yer vermiştir. (s.21). Yazarın burada belirtmiş olduğu gibi bir dini inanç veya düşünce köken olarak bizim toplumumuza ait olmasa

bile gelişen teknoloji ile bize ait olmayan kültürleri benimseyebildiğimiz gibi yine bize ait olmayan dini değerleri de sahiplenebiliyoruz.

Başka bir ifade ile de *'Hristiyanlığın deizm gibi bir probleminin olması kendi içinde anlaşılabilir bir durum olarak görülebilir ancak İslam inancı açısından deizm gibi bir problem söz konusu değildir. İslam'daki deizm probleminin dinin kendisinden değil, ağırlıklı olarak din adına uydurulan kabullerden ve bazı Müslümanların yanlış uygulamalarından kaynaklandığı görülmektedir.'* şeklinde belirtmiştir. Burada yazar din adamlarımızın yanlış uygulamalarından ve din adına uydurulan kabullerden dolayı İslam dininin yanlış anlaşılabileceğini ve ilerde toplum içinde deizm gibi düşüncelere sebebiyet verebileceğini ifade ettiği düşünülebilir. (s.21-22). Bu düşünceyi *'Deizmi besleyen en temel sorunun, ilahî vahiyle bildirilen hak dinin içerdiği üstün hakikatler değil, dindarların ortaya koyduğu tutarsız itikatlar ve fasit ameller olduğu rahatlıkla söylenebilir'* şeklinde belirterek yukarıda belirtmiş olduğum düşünceyi destekler nitelikte ifade etmiştir. (s.22).

İkinci bölüm (s. 37-49); *"Deizme Yöneltilen Eleştiriler"* başlığını taşımakta olup bu bölümde, Yazarın *"İnancın İman Hayatına Yansımaları Bağlamında Deizme Yöneltilen Başlıca Eleştiriler"* konusu ile ilgili görüşleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Deizmde olan akla ve mantığa aşırı güvenilirlik ve Tanrıyı âleme müdahale ettirmeyen ulûhiyet anlayışı her ne kadar Deizmin şekillenmesine ve güç kazanmasında rol oynamışsa da beraberinde Deizmin bazı zayıf noktalarını ortaya çıkarmıştır.

* Deizmin katı akılcılığa dayanması, bazı dini konuları açıklamasında ve çözmesinde yetersiz kalmasına sebep olmuştur.

* Rasyonel bir din olan Deizm her türlü hurafe ve gizemi reddeder. Bu bağlamda dinin esrarengiz yönlerini eleştirirken aşırılığa düşer. Birçok filozof ve bilim adamına göre esrarengiz kelimesini reddetmek doğru değildir çünkü bilim dünyasının en önemli konularından biri sayılan evrenin oluşumu da esrarengizdir. Buradan hareketle her esrarengiz olan şeyin batıl inanç olduğu anlamına gelmediğini unutmamak gerekir.

* Tanrının insana akli vermesinin yanı sıra insanın nefesine göre hareket eden bir varlık olduğunu unutmuş olmaları Deizmin insan aklını ilahi akla tercih etmesi yanlışına düşmesine sebep olmuştur.

* Deistler çoğu zaman Kuran vahyinin birçok çelişki barındırdığını savunmuşlardır. Onların bu savunması aslında Kutsal Kitabın çelişkisi değil İslamiyeti tam anlamıyla anlayamamış olmalarından kaynaklanmaktadır.

* Deizmin vahiy dâhil birçok konuyu bir yana itmesi, vahye, mucizeye, ahiret hayatına yer vermemesi, Tanrıyı âleme müdahale ettirmeyen bir din anlayışının içine itmesi aslında onu Ateizme yaklaştırmış ve bu bağlamda Ateizmden çok bir farkı kalmadığı iddiası ortaya atılmıştır. (s.40 vd.).

Bunlar gibi daha birçok maddeyi sırlamanın mümkün olduğunu vurgulayan yazar, sonuç olarak deizmde insanlara ilgisiz kalıp onların dua ve niyazlarını duymayan, insanlara dini ve ahlaki kuralları koymaktan aciz tamamen pasif bir Tanrı algısı mevcut olduğu düşüncesini ortaya koymaktadır. (s.48).

Üçüncü bölüm (s. 49-71); *“İnancın İman Hayatına Yansıması ve İslam”* başlığını taşımakta olup, bu bölümde, *İslam dininin inancın iman hayatına yansımasına verdiği değer ve önem* konusu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yazar son zamanlarda gençlerin deizme yönelmesini; *‘Ülkemizde deist olduğunu ifade eden gençler başta olmak üzere insanlar, din adına uydurulan şeylerin dinin kendisinin önüne geçmiş olmasından dolayı dine karşı tepki duymaktadır. Bu bağlamda onların, bazen etrafından duyması bazen internetten görmesi ya da aldığı bir felsefe dersinde dikkatini çekmesiyle birlikte “deizm eşittir dinin reddedilmesi ise ben deistim’* şeklinde bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Aslında çoğu kişi deizm nedir ne değildir ne oranda kendi içinde tutarlıdır ya da tarihte deist oldukları kabul edilen kişilerin geleneksel dinlere yönelttikleri itirazları İslam açısından ne kadar geçerlidir gibi sorulara cevap arama noktasında ciddi bir araştırma faaliyetinin içerisinde değildir. Kendisini deist olarak ifade eden gençlerin tamamına yakını geleneksel din anlayışına ve bu anlayışın insan akli ve yaratılışına uyumlu olmayan iddialarına tepki olarak deist olmuşlardır’ şeklinde belirtmiştir

ve yazar bu konuya son olarak şöyle değinmiştir; *'Batıda sorun bizzat dindeyken, bizde dini anlayıştadır. Bu bağlamda İslam dininde insanların deizme yönelmelerine neden olabilecek hiçbir unsurun bulunmadığını asla akıldan çıkarmamak gerekir. Batıda deizme götüren süreç doğrudan dinden kaynaklıyken bizde gençleri deist bir tutumu benimsemeye götüren süreç dinden değil dini ve dinî değerleri temsil iddiasında olan kişilerin şahsi yanlışlarına verilen tepkiden kaynaklıdır.'* (s.65 vd.).

Sonuç kısmında (71-76) ise genel bir özet yapılmış yazar son olarak bu eserde deizmin mahiyeti, günümüzde deizmin öne çıkmasına neden olan faktörler, inancın iman hayatına yansımaları bağlamında deizm eleştirisi, gençleri deizmden uzak tutmak için yapılması gereken hususlar felsefî bakış açısıyla ele alınmış olup ayrıca İslam dininde deizme yer olmadığı iddiası üzerinde durulmuştur. Deizmin köklerini Müslüman mahallede aramamak gerektiğini vurgulayan yazar, Kur'an'ın Tanrı'sı, hiçbir durumda deistik karaktere bürünebilecek bir yapıda sunulmamıştır diyerek bu görüşünü temellendirmiştir. (s.72). Sonuç olarak deizmin İslam dininde kendine yer bulmasının çok zor olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz diyen yazar, bununla birlikte gençlerimizin deizme ve deist bir tutuma yönelmelerinin nedenlerini bütün boyutlarıyla araştırmak suretiyle gerekli tedbirleri almamız gerektiği gerçeğini de asla yok saymamalıyız diyerek eserini tamamlamıştır. (s.76).

Sonuç olarak söylemek gerekirse *"İnancın İman Hayatına Yansımaları Bağlamında Deizm Eleştirisi"* başlıklı bu çalışma; alanında yapılan önemli çalışmalardan olması, zengin bir akademik literatür kullanılarak hazırlanmış olması, konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, yazarının konuya olan hakimiyeti, özgün yorumları ve değerlendirmeleri, kendi alanında daha sonra yapılacak akademik araştırmalara ciddi bir literatür katkısı sunması nedeniyle alana ilgi duyan akademisyenler, araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.